Agentura pro sociální začleňování

Náklady veřejných rozpočtů vyvolané bezdomovectvím a bytovou nouzí

Magdalena Opletalová
Marta Miklušáková
Roman Matoušek
David Beňák

2019

Agentura pro sociální začleňování (ASZ)

Odbor (Agentura) pro sociální začleňování je jedním z odborů Sekce pro lidská práva Úřadu vlády ČR. Agentura funguje od roku 2008 a je vládním nástrojem na podporu obcí, které řeší problematiku sociálního vyloučení. ASZ pomáhá obcím a městům při mapování a detailním poznávání problémů sociálně vyloučených lokalit a jejich obyvatel, při přípravě a nastavování dlouhodobějších procesů pro jejich řešení a při získávání financí na tyto postupy. ASZ intenzivně spolupracuje s ministerstvy, přenáší informace z komunální úrovně směrem ke státní správě, podílí se na formování státní politiky sociálního začleňování a její koordinaci. V současné chvíli (říjen 2019) Agentura spolupracuje se 159 obcemi z celé České republiky.

Shrnutí

Celá řada veřejných výdajů, ať už státní správy nebo samospráv, je s problematikou bezdomovectví přímo spojena a bezdomovectvím jasně vyvolána (Gaetz, 2012).[1] Na modelovém příkladu tato studie ukazuje možnost prevence ztráty bydlení jako opatření zabraňující veřejným rozpočtům ve ztrátě cca 250 milionů Kč ročně na tisíc osob, které by se nově dostaly do bezdomovectví.

Celkové výdaje vyvolané bytovou nouzí (neboli „náklady neřešení“) lze shrnout na základě identifikace těch výdajů veřejných rozpočtů, které jsou přímo vyvolány existencí bytové nouze, dále pak kvalitativní identifikací kauzálního mechanismu mezi bytovou nouzí a dalšími negativními jevy, které vedou k veřejným výdajům, a kvantifikací vlivu bytové nouze na nárůst nákladů nebo snížení efektivity veřejných politik zaměřených na řešení těchto jevů.

Ekonomické studie k návrhu zákona o sociálním bydlení, který vláda schválila v roce 2017 (Opletalová & Pospíšil & Sokačová, 2017),[2] uváděly náklady na sociální bydlení 3 mld. Kč ročně na oblast investičních dotací do sociálního bydlení a 1,3 mld. Kč na výkon sociální práce spojené s provozem sociálních bytů, a to pro cílovou skupinu 119 000 osob.

Průběžné zveřejněné výsledky z analýzy ekonomických souvislostí k přijetí zákona řešícího bytovou nouzi uvádí, že náklady na sociální bydlení sice strmě stoupají do 5. roku od zavedení zákona, následně však dojde k výrazné úspoře. Prvních 10 let dosáhnou úspory 16 mld. Kč, dalších 10 let mohou přinést až 60 mld. Kč[3] (Klusáček & Klazar, 2019).

Tato studie identifikuje a predikuje výdaje, které jsou generovány z veřejných rozpočtů a které jsou spojeny s nebydlením za stávající právní situace. Výdaje se pohybují v intervalu 249 až 273 milionů Kč na 1 000 osob, které se dostanou do bytové nouze, za rok.

Jakkoliv se v souvislosti s možnými přístupy k řešení bezdomovectví hovoří o nákladech na jednotlivé programy či o opatřeních sociální politiky (například sociální bydlení, dávky na bydlení, sociální služby), není s některými dalšími náklady v této studii počítáno. Tato studie ale poukazuje na souvislosti mezi relevantními výdaji z veřejných rozpočtů, které se stavem bytové nouze souvisí.

Tato studie poskytuje přehled oblastí, v nichž náklady v důsledku bezdomovectví vznikají, a jejich odhadovanou aktuální výši.

Při úspěšném ukončování bezdomovectví by náklady zmapované v této studii mohly představovat potenciální úspory veřejných rozpočtů.

---

[1] Gaetz, S. (2012). *The real cost of homelessness: Can we save money by doing the right thing?* Toronto: Canadian Homelessness Research Network Press

[2] Pospíšil, Opletalová, Sokačová (2017) *Závěrečná zpráva z Hodnocení dopadů regulace (RIA): zákon o sociálním bydlení a o příspěvku na bydlení*. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/27266/Hodnoceni_dopadu_regulace__RIA__-_Socialni_bydleni_v_Ceske_republice.pdf

[3] Klusáček, J., Klazar, S. (2019). *První průběžná zjištění z analýzy ekonomických souvislosti přijetí zákona, který řeší bytovou nouzi*. Praha: Platforma pro sociální bydlení, Lumos. Dostupné z: https://socialnibydleni.org/wp-content/uploads/2019/04/Analýza-ekonomických-souvislost%C3%AD-přijet%C3%AD-zákona_pruběžná-zjištěn%C3%AD.pdf

Obsah

Shrnutí ... 2
Úvod ... 5
Metodologické poznámky ... 5
Rozsah a formy bezdomovectví a bytové nouze ... 9
Veřejné výdaje v jednotlivých oblastech ... 12
1.1. Sociální služby a sociální práce reagující na bezdomovectví a bytovou nouzi ... 12
1.2. Výdaje na bydlení a ubytování v sociálních transferech ... 13
1.3. Kriminalita páchaná osobami bez domova ... 13
1.4. Lidé v bytové nouzi jako oběti trestné činnosti ... 14
1.5. Požáry – úmrtí, zranění a materiální škody ... 16
1.6. Sociálně-právní ochrana dětí bez domova ... 17
1.7. Rizika ve vzdělávání dětí a jejich šancí na budoucí pracovní uplatnění ... 18
1.8. Další rizika dětí v nevyhovujícím bydlení ... 19
1.9. Zvýšená potřeba zdravotní péče. ... 20
1.10. Ztráta pracovních dovedností ... 23
1.11. Náklady související s dluhy ... 23
1.12. Sociální pohřby ... 24
2. Modelový příklad - 1 000 osob ... 24
3. Závěr ... 27
4. Seznam literatury ... 28

Úvod

Pojetí domova vychází ze tří konceptů, přičemž absence kteréhokoli z nich může vést k bezdomovství (bytová nouze dle typologie ETHOS).[4]

Mít domov může být chápáno jako:

- mít přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina výlučně užívat (fyzická oblast);
- mít prostor pro vlastní soukromí s možností sociálních vztahů (sociální oblast);
- mít právní důvod k užívání (právní oblast).

Absence bydlení může mít čtyři podoby: život bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení[5] či nevyhovující bydlení.

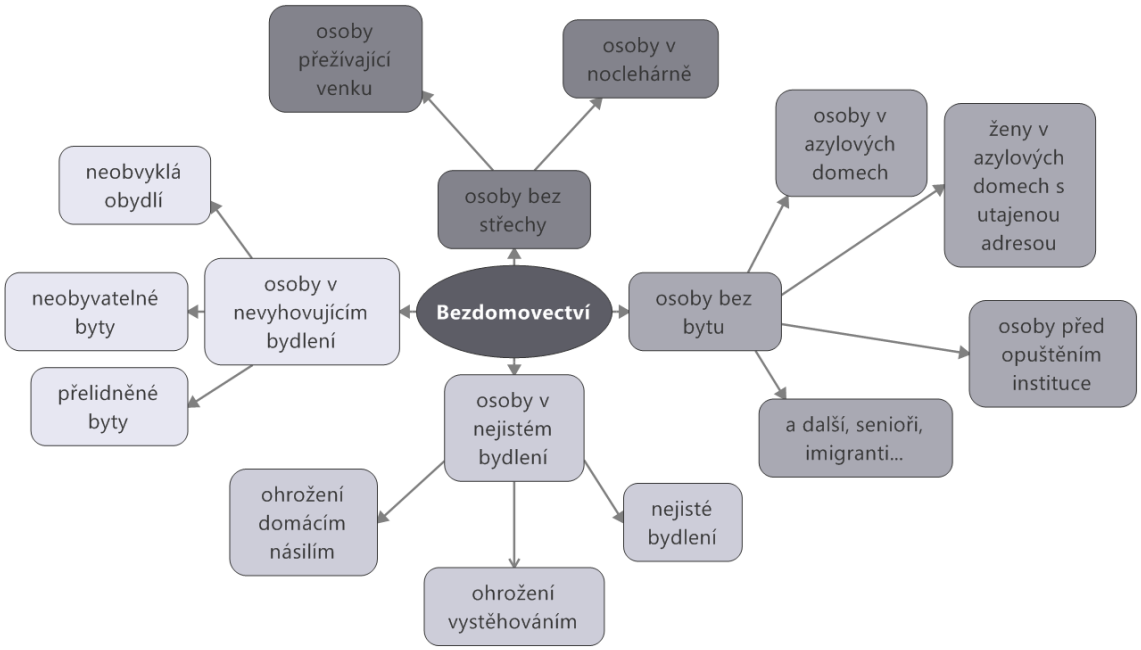

ETHOS tedy člení osoby bez domova podle jejich životní situace nebo situace jejich bydlení. Graf znázorňuje 13 operačních (pracovních) kategorií, do kterých lze zmíněné typy dále členit.

Řešení bezdomovectví a jeho důsledky vyžadují vysoké veřejné výdaje, ať už státní správy nebo samospráv. Některé z nich lze s pomocí dostupných dat zmapovat, jiné jsou kvalitativně popsány, ale zatím nebyly ani orientačně vyčísleny.

Metodologické poznámky

Výzkumy dopadů a výdajů vyvolaných bezdomovectvím nebo nevhodným bydlením (dále společně označováno jako „bytová nouze“) mají v mezinárodním prostředí

[4] *ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR FEANTSA* . Dostupné z: https://bit.ly/2sjDaIw

[5] Např. přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel, bydlení bez právního nároku, nezákonné obsazení pozemku apod. (dle FEANTSA)

dlouhodobou tradici jak v oblasti akademického/základního výzkumu, tak ve sféře aplikovaného výzkumu a evaluací veřejných politik. Studie z různých evropských a i dalších ekonomicky rozvinutých zemí se shodují v tom, že různé podoby bezdomovectví a bytové nouze mají negativní dopady na dotčené jednotlivce a vytvářejí významné výdaje pro veřejné rozpočty a další společenské výdaje. Důsledky bytové nouze byly zkoumány specificky např. v oblasti nákladů na hospitalizace osob bez domova (Gaetz & Stephen 2012[6]) nebo rizik spojených s nevhodným bydlením jako další formy bytové nouze (Eurofound 2016[7], Housing Health Cost Calculator[8]).

V českém kontextu vzniklo v poslední době několik studií. Platforma pro sociální bydlení a Odbor (Agentura) pro sociální začleňování Úřadu vlády ČR (dále jen „Agentura“) na počátku realizace projektu Rapid Re-housing pro rodiny s dětmi ve městě Brně (RRH)[9] modelovaly předpokládané finanční dopady projektu na výdaje státního rozpočtu s důrazem na financování sociálních služeb (azylových domů), dávek na bydlení (doplatky na bydlení na ubytovnách vs. příspěvky na bydlení v bytech) a náhradní péče o děti (Matoušek & Novák 2016). Průběžná evaluace projektu RRH (Černá & Kubala & Ripka 2018),[10] která je založena na randomizovaném (náhodném) kontrolovaném experimentu, zachytila v rámci randomizovaného experimentu již v prvním roce po přestěhování rodin s dětmi z bytové nouze do standardního bydlení také rozdíly (snížení) ve využívání některých zdravotních služeb (např. využívání rychlé záchranné služby, cesty sanitkou).

Reprezentativní dotazníkové šetření domácností s dětmi v bytové nouzi (MEDIAN 2018) ukázalo statisticky významné důsledky bytové nouze na vzdělávání, např. na vzdělanostní aspirace nebo prospěch dětí v klíčových školních předmětech (byla identifikována jednoznačná souvislost mezi kvalitou bydlení a úspěšností respondenta dostat se na preferovanou střední školu).[11]

Vyčíslení výdajů vyvolaných bytovou nouzí („náklady neřešení“) sestávalo z těchto kroků:

- Identifikace výdajů veřejných rozpočtů, které jsou přímo vyvolané existencí bytové nouze.
- Kvalitativní identifikace kauzálního mechanizmu mezi bytovou nouzí a dalšími negativními jevy, které vedou k veřejným výdajům, a jeho síly/významu (význam bytové nouze pro vznik těchto negativních sociálních problémů v kontextu dalších faktorů).
- Kvantifikace vlivu bytové nouze na nárůst výdajů nebo snížení efektivity veřejných politik zaměřených na řešení těchto negativních jevů (např.

[6] Gaetz, S. (2012): *The real cost of homelessness: Can we save money by doing the right thing?* Toronto: Canadian Homelessness Research Network Press

[7] Eurofound (2016), *Inadequate housing in Europe: Costs and consequences*, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Dostupné z: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1604en_0.pdf

[8] Dostupné z: https://www.housinghealthcosts.org/

[9] Platforma pro sociální bydlení, dostupné z: https://socialnibydleni.org/wp-content/uploads/2018/10/akcni-plan-ukoncovani-bezdomovectvi-rodin-s-detmi-v-brne-2018-25.pdf

[10] Černá E., Kubala P., Ripka Š.(2018). *Pilotní testování rychlého zabydlení rodin s dětmi*. Dostupné z:https://socialnibydleni.org/wp-content/uploads/2018/12/RRH_Zaverecna-evaluacni-zprava_web.pdf

[11] *Analýza dopadů nedostačujícího bydlení na školní a další problémy dětí v ČR*, 2017. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/33919/Analyza_dopadu_nedostacujiciho_bydleni_na_skolni_a_dalsi_problemy_deti_v_CR.pdf

na výdaje zdravotní péče), popř. výdaje na dotčené jednotlivce, či obecnější společenské a environmentální výdaje.

Relativně snadno můžeme identifikovat výdaje veřejných rozpočtů, které jsou přímo způsobeny existencí bytové nouze či některé z jejích forem. Jedná se o výdaje na aktivity, které by nemusely být zajišťovány (případně jejich zajišťování by bylo třeba v nižším rozsahu), pokud by některá z forem bytové nouze neexistovala.

Sociální služby zaměřené na osoby bez přístřeší:

- terénní program – vyhledávání osob bez přístřeší, navazování kontaktu, motivace k řešení nepříznivé situace;
- nízkoprahové denní centrum;
- noclehárna - u těchto zákon o sociálních službách[12] uvádí cílovou skupinu „osoby bez přístřeší“;
- azylový dům;
- dům na ½ cesty - je sice určen pro osoby odcházející z ústavních služeb, ale důvodem je absence bydlení pro tyto osoby;
- SAS.

Nejzávažnější formou bytové nouze je život bez střechy. Pokud v určitém území nežije nikdo bez střechy, nemusí zde být zajištěna např. noclehárna (sociální služba zajišťující hygienické zařazení a přenocování) nebo nízkoprahové denní centrum (sociální služba zajišťují v denní době pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí) – základní potřeby poskytované těmito sociálními službami budou totiž uspokojeny v bytech nebo ubytovacích zařízeních, která přístřeší pro osoby bez střechy zajistí.

Rozsáhlejší skupina veřejných výdajů je rozsahem bytové nouze ovlivňována nepřímo. Bytová nouze je jedním z faktorů, který ovlivňuje rozsah některých problémů, a tím také rozsah intervencí a veřejných výdajů na jejich řešení. Vyřešením bytové nouze však nedojde k odstranění těchto problémů, pouze k jejich zmírnění a následně tedy k poklesu nákladů na jejich řešení.

Výzkumně bylo potvrzeno[13], že bytová nouze domácnosti negativně ovlivňuje některé parametry školní docházky dětí z těchto domácností, např. prospěch ve škole, vzdělanostní aspirace apod. Rozdíly ve školní úspěšnosti (a s tím souvisejícím rizikem předčasných odchodů ze vzdělávání a celoživotně zhoršené pozice na pracovním trhu) jsou však ovlivňovány také celou řadou dalších faktorů na straně domácnosti, školy i širšího sociálního a konkrétního prostředí, ve kterém se žák, jeho rodina a škola nacházejí (míra materiální deprivace, prostorová segregace, kvalita bydlení atd.). Jinými slovy řečeno, problémy jako nižší vzdělanostní ambice nebo vyšší výskyt předčasných odchodů ze vzdělávání u žáků znevýhodněných

[12] Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Všechny právní předpisy jsou uváděny ve znění pozdějších předpisů, pokud v textu není uvedeno jinak.

[13] MEDIAN, 2016 *Stav české rodiny, co ji chrání a ohrožuje, závěrečná zpráva z výzkumu*, Sirius. Dostupné z: https://www.nadacesirius.cz/soubory/zaverecne-zpravy/Zaverecna-zprava-z-vyzkumu-primarni-prevence-ohrozeni-rodiny.pdf

svým sociálním prostředím budou v určité míře přetrvávat i v případě, pokud bude bytová nouze dětí odstraněna nebo minimalizována.

Řešení bezdomovectví a bytové nouze v těchto případech zvyšuje efektivitu veřejných výdajů na řešení souvisejících problémů. Žáci ze znevýhodněného sociálního prostředí mohou být ve školách podporováni specifickými podpůrnými opatřeními, která mají kompenzovat jejich znevýhodnění (např. doučování). Pokud však v důsledku bytové nouze nemají tyto děti zajištěny další podmínky pro úspěch ve škole (např. kvůli hluku na ubytovně chodí do školy nevyspalé, nebo je jejich pozornost ovlivněna stresem v rodině z důvodu hrozící ztráty bydlení), dopad podpůrných opatření ve vzdělávání bude těmito okolnostmi snižován. Touto otázkou se zabývala sekundární analýza – Analýza dopadu nedostačujícího bydlení na školní a další problémy dětí v ČR (Ministerstvo práce a sociálních věcí, dále jen MPSV). Analýzou bylo potvrzeno, že faktory:

- nedostatečná velikost obývaných prostor související s nedostatkem soukromí apod.;
- extrémní zatížení domácnosti výdaji na bydlení;
- prostorová nestabilita rodiny projevující se častým stěhováním

mají významný vliv mj. i na oblast problémů ve škole u rodin s dětmi od 7-12 let (problémy s vrstevníky, prospěchové problémy, kázeňské problémy, problémy se šikanou), a to ve vyšší míře u rodin ohrožených. Ohrožené rodiny v péči neziskových organizací jsou zasaženy alespoň jedním z výše uvedených problémů v 49,2 %, v běžné populaci je to 32,3 %. Tato příčinná souvislost byla prokázána i u rodin s dětmi od 10 do 17 let (MEDIAN, 2017).[14]

Na rozdíl od výdajů přímo souvisejících s některou formou bezdomovectví a bytovou nouzí není dopadem řešení bezdomovectví prosté snížení/zrušení některé z výdajových položek. Dochází však ke zvýšení efektivity jiných veřejných politik (podpora žáků ze znevýhodněného sociálního prostředí povede k dosažení lepšího vzdělání), které budou s větší pravděpodobností dosahovat svých cílů včetně okamžitých či dlouhodobých finančních přínosů (lepší pracovní uplatnění osob s vyšším vzděláním na pracovním trhu má dopady na zvýšení příjmů a snížení výdajů veřejných rozpočtů). Vedle finančních dopadů se zvýšená efektivita může projevovat také v jiných oblastech, např. ve zkvalitnění nebo zrychlení výkonu veřejné správy (např. snížení počtu přestupků řešených s osobami žijícími bez střechy uvolní část kapacity správních orgánů, což by mělo vést k větší rychlosti řešení jiných přestupků).

Orientační kvantifikace finančních přínosů vyřešení bytové nouze je možná pouze na základě zjištění/odhadu významu bytové nouze na vznik daného problému či účinnost jeho řešení v kontextu dalších ovlivňujících a zprostředkujících faktorů. Jedná se o obdobný postup, který je používán při prognózování variant vývoje (tzv. „what if“ scénáře) nebo kontrafaktuálních studiích veřejných politik (jako je v českém kontextu evaluace projektu RRH). Je zjišťována míra vlivu dílčího mechanizmu, potom je odhadnuta změna rozsahu problému a navázané náklady.

Jak bylo zdůrazněno výše, bezdomovectví a bytová nouze mají různé podoby, které s různou intenzitou dopadají na vznik dalších problémů. Nepřímé dopady

[14] *Analýza dopadů nedostačujícího bydlení na školní a další problémy dětí v ČR*. 2017. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/33919/Analyza_dopadu_nedostacujiciho_bydleni_na_skolni_a_dalsi_problemy_deti_v_CR.pdf

bezdomovectví a bytové nouze jsou proto vyjádřeny spektrem situací, které nastávají v závislosti na délce nebo intenzitě bytové nouze (a netýkají se tedy nutně všech osob, které se v bytové nouzi ocitnou).

Identifikované přímé i nepřímé výdaje vyvolané bezdomovectvím a bytovou nouzí lze chápat jako orientační rámec při posuzování ekonomické dimenze veřejných politik zaměřených na řešení bezdomovectví a bytové nouze.

Rozsah a formy bezdomovectví a bytové nouze

Dostupnost kvalitního bydlení pro určité skupiny obyvatel České republiky představuje zásadní a dlouhodobě neřešený problém. Ve vyloučených lokalitách je kvalita bydlení velmi nízká, zatímco neúměrně vysoké nájemné za toto bydlení dotuje státní rozpočet prostřednictvím dávek na bydlení, neboť běžný trh s byty je této skupině obyvatel uzavřen či je pro ni výrazně omezen. Celkem 68,5 tisíce osob je bez bydlení a 119 tisíc osob je ohroženo ztrátou bydlení. Mezi nejčastější důvody vzniku bezdomovectví patří zadlužení (90 %).[15] Okolo 37 % dětí v ČR žije v domácnostech, které trpí nějakým problémem v oblasti bydlení (nedostatečné vytápění, vlhkost a zatékání, nedostatek místa, hluk, špína a vandalismus v okolí), (MEDIAN, 2017).[16]

Aktuální analýza (2019) uvádí závažnou bytovou nouzi u 54 000 domácností, celkově 83 000 osob – z toho téměř čtvrtina nezletilých. Na ubytovnách žije 17 900 domácností, bez střechy je 16 600 domácností. Zvláště alarmující je nárůst počtu domácností s osobami nad 65 let žijících na ubytovnách, ke kterému došlo mezi lety 2015–2018, (z 352 v roce 2015 na 598 v roce 2018). V závažné bytové nouzi v současnosti vyrůstá 20 000 dětí. Jako zvláště ohrožené byly identifikovány obce Praha (9 810 domácností), Ostrava (4 230), Brno (1 990), Olomouc (1 060) a Ústí nad Labem (1 080), Platforma pro sociální bydlení, 2019).[17]

Trvale jsou nejvíce ohroženými skupinami nezaměstnaní lidé, sólo rodiče s dětmi a rodiny se třemi a více dětmi. Mezi osobami, které byly převažující část roku 2016 nezaměstnané, byla v roce 2017 téměř polovina (48,6 %) ohrožena příjmovou chudobou. Rodin s dětmi se sólo rodičem byla příjmovou chudobou ohrožena téměř třetina (31,4 %) a rodin se třemi a více dětmi téměř pětina (17,4 %). Další ohroženou skupinou jsou jednotlivci ve věku 65 a více let, u nichž míra ohrožení příjmovou chudobou dosahuje 28,3 % (ČSÚ 2018).[18]

Chudoba ohrožuje více než pětinu (22 %) mladých lidí v ČR (věk 18 – 30). Víc ohrožených je mezi mladými ženami (27 %) než muži (18 %). Mezi mladými lidmi,

---

[15] *Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností*, MPSV, 2015. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/24488/Vyhodnoceni_pruzkumu_reseni_bezdomovectvi_v_obcich_s_rozsirenou_pusobnosti.pdf

[16] *Analýza dopadů nedostačujícího bydlení na školní a další problémy dětí v ČR.* 2017. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31829/Prezentace_-_Analyza_dopadu_nedostacujiciho_bydleni_na_skolni_a_dalsi_problemy.pdf
Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/33919/Analyza_dopadu_nedostacujiciho_bydleni_na_skolni_a_dalsi_problemy_deti_v_CR.pdf

[17] Platforma pro sociální bydlení, 2019. *Zpráva o vyloučení z bydlení za rok 2018* Dostupné z: https://socialnibydleni.org/wp-content/uploads/2019/04/Zpráva-o-vyloučení-z-bydlení-za-rok-2018.pdf

[18] ČSÚ, 2018, výběrové šetření *Životní podmínky*

kteří své vzdělání ukončili bez maturity, je ohroženo chudobou alarmujících 40 %, dále je chudobou ohrožena až třetina mladých rodičů. Jasná je souvislost se vzděláním rodičů: 38 % mladých lidí, jejichž rodiče nemají maturitu, je ohroženo chudobou (Prokop, 2018).[19]

Podíl výdajů na systémy nepojistných sociálních dávek celkem na HDP stabilně klesá, v roce 2018 představoval 1,37 % HDP oproti 1,67 % v roce 2010 nebo 1,69 % v roce 2013. Dávky na bydlení vznikly mj. jako náhrada systému masivní výstavby a nabídky státních nebo podnikových bytů před rokem 1989, tj. proto, aby lidé s nízkými příjmy mohli fungovat na trhu s byty, který byl reformami 90. let vytvořen. Na trhu nájemního bydlení bydlí zhruba 20 - 25 % všech domácností v České republice, což je zhruba 850 tisíc domácností. Je to méně než v sousedních západních zemích: v Německu i Rakousku žije v nájemním bydlení více než 44 % domácností.[20]

Dostupnost bydlení je v České republice navíc výrazně snížena pro Romy, zástupci menšin musí napsat až dvakrát více inzerátů, než etničtí Češi, aby dostali pozvánku na prohlídku bytu (kolektiv CERGE EI, 2013).[21]

Dávky na bydlení (příspěvek a doplatek) jsou základním pilířem bytové politiky státu a jedinou funkční podporou státu k dostupnosti bydlení pro občany. Jedná se o vynaložené náklady, které udržují osoby a rodiny v bydlení nebo jim ho pomáhají získat. Podle předběžných údajů Ministerstva práce a sociálních věcí bylo v rámci příspěvku na bydlení v roce 2018 vyplaceno 7 708 mil. Kč, oproti roku 2016 pokles o 1 554 mil. Kč. K poklesu dochází, ačkoliv ceny bydlení rostou. V rámci dávek hmotné nouze, kam patří příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a dávka mimořádné okamžité pomoci, je pokles ještě výraznější. V roce 2018 bylo celkem vyplaceno 5 353 mil, což je oproti roku 2014 pokles o 5 942 mil. Kč a tento trend pokračuje.

Sociální vyloučení, včetně své extrémní formy, bezdomovectví, označuje jak Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 – 2020[22], tak i Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020[23] za naléhavý sociální problém naší společnosti, který navzdory příznivému hodnocení ČR v komparativních statistikách o EU zasahuje stále rostoucí počet obyvatel. Další střešní dokument v této oblasti je Strategie sociálního začleňování 2014 – 2020, která přináší přehled opatření majících vliv na sociální začleňování a boj

[19] Prokop a kol., (2018) *Mladí a chudoba*, Median. Dostupné z - http://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2018/06/chudoba_mladych_TK_v01.pdf

[20] *Bydlení v České republice v číslech*, MMR, srpen 2017. Dostupné z: https://www.mmr.cz/getmedia/fbc2047b-dda3-4a21-b2d4-eebd3f3675e3/Bydleni-v-Ceske-republice-v-cislech-(srpen-2017).pdf?ext=.pdf)

[21] Kolektiv CERGE EI. *Attention Discrimination: Theory and Field Experiments* [online]. Praha, 2013. Dostupné z: https://www.cerge-ei.cz/pdf/wp/Wp499.pdf.

[22] Dne 17. února 2016 byla usnesením vlády č. 134 schválena *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 až 2020*. Dostupné z: http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/strategie-boje-proti-socialnimu-vylouceni

[23] *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*, 2013. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf

s chudobou.[24] Největšímu riziku jsou vystaveny osoby s exekucemi, které nesplňují stávající vysoký práh podmínek oddlužení.

Rozsah programů prevence ztráty bydlení a podpory získání a udržení bydlení prostřednictvím sociální práce a sociálních služeb je stále omezený, situaci nedostatečné prevence ztráty bydlení se dosud nedaří překonat. Sociální služby pro osoby bez domova jsou pro část cílové skupiny nedostupné vzhledem k jejich vysokému prahu (např. zákaz vstupu se psem, nutnost mít u sebe průkaz totožnosti nebo nebýt pod vlivem alkoholu a dalších látek).

Z široké škály nákladů souvisejících s bezdomovectvím se text se podrobně věnuje těmto:

- náklady na sociální služby a sociální práci;
- náklady na ubytování a dávky hmotné nouze, a to včetně provozu Úřadu práce;
- náklady na pořádek a bezpečnost;
- náklady související s dluhy;
- náklady související s dětmi;
- náklady na zvýšenou potřebu zdravotní péče (Hradecký 2007)[25]
- ztráta pracovních dovedností a snížení možnosti návratu do společnosti;
- sociální pohřby.

Některé z těchto nákladů jsou s fenoménem bezdomovectví spjaty zcela jednoznačně (například náklady na provoz některých druhů sociálních služeb), jiné spíše zprostředkovaně (nesplácení dávek věřitelům). Některé situace se týkají jen některých lidí bez domova (kriminalita). Pro některé lidi je život bez domova jen životní epizodou, po které se dokáží zařadit do společnosti, chodit do práce, založit rodinu (typicky mladí lidé závislí na nelegálních návykových látkách), u jiných život na ulici znamená závěrečnou kapitolu života zakončenou sociálním pohřbem.

Výsledky analýzy ekonomických souvislostí přijetí zákona řešícího bytovou nouzi uvádí možné úspory v prvních deseti letech 16 mld. Kč, dalších 10 let mohou přinést až 60 mld. Kč[26] (Klusáček, Klazar, 2019). Model je založen na předpokladu postupného náběhu fungování systému v rámci 10 let, přičemž se předpokládalo ukončení bytové nouze všech rodin s dětmi, bezdětných domácností nacházejících se v bytové nouzi a prevence bezdomovectví dalších domácností. U osob bez přístřeší se předpokládá nalezení bydlení pro polovinu z nich.

[24] *Strategie sociálního začleňování 2014 -2020*, 2014, MPSV. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/17082/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf

[25] Hradecký I. 2007. *Strategie sociální inkluze bezdomovců*, ISBN 978-80-86451-13-8

[26] Klusáček, J., Klazar, S. (2019). *První průběžná zjištění z analýzy ekonomických souvislosti přijetí zákona, který řeší bytovou nouzi*. Praha: Platforma pro sociální bydlení, Lumos. Dostupné z: https://socialnibydleni.org/wp-content/uploads/2019/04/Analýza-ekonomických-souvislost%C3%AD-přijet%C3%AD-zákona_pruběžná-zjištěn%C3%AD.pdf

Veřejné výdaje v jednotlivých oblastech

1.1. Sociální služby a sociální práce reagující na bezdomovectví a bytovou nouzi

Sociální služby a sociální práce jsou klíčovým nástrojem řešení širokého spektra problémů lidí žijících v sociálním vyloučení. Jejich limitem může být omezená dostupnost, případně jejich vysoký práh či nedostatek informací o možnosti pomoci a podpory u cílové skupiny.

V souvislosti s řešením situace lidí, kteří se ocitli bez domova, jsou nejvíce využívány azylové domy, noclehárny a denní centra, s touto cílovou skupinou pracuje i cca 1/3 terénních programů. Velká část lidí bez domova se potřebuje někde vyspat a někde trávit svůj čas, především za špatného počasí.

Na sociální služby, které jsou spojeny s řešením problematiky lidí bez domova, bylo vynaloženo v roce 2017 celkem 1 118 537 148 Kč. Tyto náklady byly hrazeny z největší části z veřejných rozpočtů (v současné době je významná část hrazena z evropských projektů). S cílovou skupinou domácností bez domova rovněž pracují sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.[27]

Mezi azylovými domy existují značné rozdíly ve výši nákladů, příčin těchto rozdílů je několik. Jsou způsobeny velkými rozdíly ve fixních nákladech, typicky na nájemném. Některé azylové domy fungují ve vlastních prostorách, jiné musí platit komerční nájmy, což se významně promítá do jejich nákladovosti. Dalším faktorem ovlivňujícím náklady je šíře poskytovaných služeb (Zapletalová, 2017).[28]

V rámci řešení nepříznivé sociální situace budou sociální služby a sociální práce jistě potřebné i v budoucnu, lze však předpokládat (expertní odhad ASZ), že se cílová skupina zmenší z hlediska celkového objemu, ale bude vyžadovat intenzivnější podporu, neboť se sníží práh jednotlivých služeb (budou přijímány i např. osoby se závislostními problémy apod.). V současné době jsou klienty azylových domů i jednotlivci a domácnosti, kteří by mohli získat bydlení na otevřeném trhu, pokud by nebyli diskriminováni.[29] Dalším problémem je existence tržního selhání v oblasti bydlení (Lux & Mikeszová 2017).[30] Tito lidé by nejen nepředstavovali zátěž pro veřejné rozpočty, ale mohli by se zapojit na primární trh práce a do rozpočtu přispívat.

---

[27] Zdroj: MPSV, odd. 221

[28] Zapletalová, L., 2017, *Srovnání nákladů na bydlení v azylových domech a v bytech systému sociálního bydlení*. Dostupné z: http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/images/soubory/Analyzy/Anal%C3%BDza_n%C3%A1klady_AD_versus_SB_

[29] Kancelář veřejného ochránce práv. *Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti* Praha, 2015. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/CZ_Diskriminace_v_CR_vyzkum_01.pdf*C*

[30] Lux, M., Mikeszová M., 2017, *Metodika identifikace tržního selhání v oblasti bydlení*. Dostupné z: https://www.mmr.cz/getmedia/9e13284e-de37-4cf1-88eb-aaa56cbd8d36/2-3_Metodika-TSB_komplet.pdf

1.2. Výdaje na bydlení a ubytování v sociálních transferech

Kromě sociálních služeb lidé bez domova hledají přístřeší i na ubytovnách, kde je práh nižší a kde se nejedná o bydlení, ale o ubytování. Ubytovny mají různé vlastníky a z toho vyplývající rozdílné ceny.

Doplatek na bydlení v červnu 2018 pobíralo celkem 40 278 domácností, resp. 90 784 osob, z toho 17 432 dětí. Celkem 16 640 doplatků bylo určeno pro domácnosti, které nebydlí v bytech, ale například právě na ubytovnách či v podnájmech[31]. V lednu 2019, bylo vyplaceno 32 tisíc doplatků (meziroční pokles téměř 70 %).[32]Spadají sem i náklady, které se pojí se samotným provozem Úřadu práce. Transfery představují velkou část agendy oddělení hmotné nouze a pro pracovníky jsou to jedny z nejnáročnějších cílových skupin.

1.3. Kriminalita páchaná osobami bez domova

Hmotná nouze, tvrdé dopady sociálního vyloučení a snížení vlivu společnosti spojené s absencí strachu z trestu (pobyt ve vězení se může jevit jako pozitivní alternativa) vedou ke zvýšení kriminální aktivity osob bez domova, přičemž nejčastějším trestným činem jsou krádeže – jedná se v podstatě o nežádoucí „strategii přežití“. Trestná činnost je jedním z nejvýznamnějších prediktorů chronizace bezdomovectví: Ve skupině osob, které jsou na ulici 10 a více let, spáchalo trestný čin 72 % z nich, zatímco u lidí, kteří jsou na ulici 4 a méně let, jen 42 % (přičemž není jasný vztah příčina/důsledek), (Csémy & Marek & Vágnerová 2018).[33]

Krádeže patří k majetkové trestné činnosti, přičemž právě majetková trestná činnost patří dlouhodobě k té nejčastější (54 % z evidovaných 218 000 trestných činů), (Diblíková 2017).[34] Statisticky jsou sledovány údaje, jako je věk, pohlaví; sociální status sledován není. Pro trestnou činnost osob bez domova je typická nízká závažnost, ale vysoké riziko recidivy. Dalším velmi častým trestným činem je zanedbání povinné výživy.

Náklady trestné činnosti se dotýkají několika resortů, především vnitra a spravedlnosti. Další náklady souvisí s výjezdy státní i městské policie, se soudy, státními zastupitelstvími, s vězeňstvím.

Pokud by došlo ke snížení počtu vězňů důsledkem sociálního začlenění (tedy prevencí formou zajištění sociálního bydlení), úspora by představovala zmiňovaných 364 000,- Kč ročně na osobu.

---

[31] MPSV, *Závěrečná zpráva z hodnocení dopadů regulace* (RIA) k novele zákona o hmotné nouzi, autorizováno 1. 6. 2018. Dostupné z: https://albatros.odok.cz/ODOK/eklep3.nsf/$$OpenDominoDocument.xsp?documentId=880BD2

[32] MPSV, 2019, *Informace o vyplacených dávkách*. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/35160/Informace_o_vyplacenych_davkach_v_lednu_2019.pdf

[33] Vágnerová, M., Marek, J. Csémy, L., 2018, Bezdomovectví ve středním věku, Karolinum ISBN: 9788024640549

[34] Diblíková S., 2017, *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016.* Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/docs/445.pdf

Do výkonu trestu se řada osob dostává opakovaně, zvláště lidé, kterými je pobyt ve věznici vnímám jako přijatelná životní alternativa. Problém recidivy je velký zejména u často opakujících se trestných činů, a to u krádeže, maření výkonu úředního rozhodnutí u vykázání a zanedbání povinné výživy. Odsouzení za tyto trestné činy tvoří zhruba polovinu ze všech odsouzených (každoročně cca 35 000 osob, nepodmíněných trestů 75 % ze všech odsouzených). Recidiva je téměř 70 %.[35]

Nejpříznivější prognózu, a to nezávisle na trestném činu a délce trvání trestu, vykazují ti odsouzení, kteří mají pozitivní rodinné vazby, stálé bydliště a možnost najít zaměstnání.[36]

Situace lidí bez domova vyvolává samozřejmě také dopady v oblasti přestupků. Kromě Policie ČR často zasahuje i policie městská[37], jejíž náklady jsou čerpány z rozpočtů obcí. Zejména se jedná o přestupky proti občanskému soužití, typicky o popíjení alkoholu na veřejnosti, rušení nočního klidu nebo například výtržnosti.

1.4. Lidé v bytové nouzi jako oběti trestné činnosti

Obyvatelé sociálně vyloučených lokalit jsou často oběťmi kriminality.[38] U lidí bez domova je pravděpodobně zvýšené riziko stát se obětmi trestné činnosti než u bydlící populace.[39] Nejvíce jsou útoku na svoji osobu vystaveni právě ti, kteří přespávají na veřejných místech (rough sleepers). Téměř pětina lidí z azylových domů se dle výzkumu IKSP (Institutu pro kriminologii a sociální prevenci) stala v období svého bezdomovectví obětí napadení kvalifikovaného jako trestný čin nebo přestupek jednou a další pětina opakovaně, jen 40 % těchto činů bylo hlášeno policii (Kopoldová & Luptáková & Štěchová, 2008).[40] Lze předpokládat, že lidé, kteří nevyužívají pobytové sociální služby, jsou oběťmi trestného činu či přestupku ještě vyšší měrou.

Lidé bez domova se také mohou stát oběťmi trestných činů z nenávisti.[41] V České republice se oběťmi žhářských útoků stávají Romové,[42] trestné činy z nenávisti se

---

[35] *Koncepce vězeňství*, 2017. Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf-

[36] *Koncepce vězeňství*, 2017. Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf

[37] Strážníci městské policie mj. dohlížejí na dodržování pravidel občanského soužití a dodržování obecně závazných vyhlášek a nařízení obce, například rušení nočního klidu, bezpečné ulice, bezpečné městské akce a podílejí se na celkovém zvýšení bezpečnosti v obci (zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii, v platném znění)

[38] Brizolit, 2018. Dostupné z: https://info.zcu.cz/clanek.jsp?id=1943

1. [39] Statutární město Ostrava Magistrát Odbor sociálních věcí a zdravotnictví. *Monitorování bezdomovců Ostrava 2007*. Dostupné z: https://www.ostrava.cz/cs/urad/magistrat/odbory-magistratu/odbor-socialnich-veci-zdravotnictvi-a-vzdelanosti/oddeleni-socialnich-sluzeb/studie-a-analyzy/studie-a-analyzy/MonitorovnbezdomovcOstrava2007.pdf

[40] Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B.: 2008 *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. ISBN 978-80-7338-069-4 Institut pro kriminologii a prevenci

[41] Dosavadní způsob policejní evidence obětí kriminality ovšem informace o sociální situaci obětí neobsahuje, policie zaznamenávala ve svých statistikách jen „objekty napadení – osoby“ a „objekty napadení – skupiny osob“.

týkají i lidí bez domova.[43] Násilí z nenávisti je násilí motivované nesnášenlivostí vůči napadenému z důvodu jeho příslušnosti k definované skupině, která má charakteristický znak. Tímto znakem může být barva pleti, etnická či národnostní příslušnost, vyznání, sexuální orientace či identita, zdravotní stav, věk, subkulturní příslušnost či příslušnost k sociální skupině.[44]

Dle zahraničních výzkumů mezi pachateli dominují jedinci, kteří své jednání zdůvodňují přesvědčením, že čistit svět od podobného zla je jejich posláním, případně lidé hledající „dobrodružství a adrenalinovou zábavu“.[45] Za ČR nelze vyhodnotit.

Do této kategorie nákladů spadají i náklady veřejných rozpočtů spojené s fenoménem domácího násilí. Konkrétně má domácí násilí ekonomický dopad do soudnictví, policie, zdravotnictví (výdaje na léčbu), sociálních služeb, právní pomoc, zprostředkování zaměstnání a podpory ekonomické aktivity, ztráty HDP. V roce 2012 bylo odhadnuto, že ekonomické dopady celkově činili téměř 14,5 mld. Kč, z toho největší část tvořily výdaje ve zdravotnictví a ve spojení s ekonomickou neaktivitou (Mohlnár & Všetičková & Zděnek 2017).[46] Jednak domácí násilí může vést k bezdomovectví, ale i opačně, kdy mnoho žen žijících v ulicích skončí v nevhodných násilných vztazích. A není ani výjimkou, že po útěku z násilného vztahu na ulici žena volí — v rámci mechanismu zvládnutí situace nebo přežití — vztah s očekáváním tzv. ochrany, který se později stane vztahem, jehož součástí se opět stane násilí. Ženy bez domova se ve většině případů ocitají na ulici bez finančních prostředků i bez sociálních dávek. Nedostatek nosných sociálních kontaktů, život v sociální izolaci, nedostatečná schopnost orientace v sociální síti spojená s nízkým právním vědomím jim brání aktivně řešit svou situaci (Davidová & Kodymová 2018).[47]

Jako primární nástroj se pro řešení využívá tzv. vykázání - náklady na mzdy policistů provádějících vykázání byly odhadnuty na 1,5 mil. Kč ročně v roce 2012. Soudy řešily v roce 2012 celkem 319 případů týrání osoby žijící ve společném obydlí mezi bývalými či současnými partnery, přičemž náklady na řešení těchto případů byly odhadnuty na 12,5 mil. Kč, náklady státních zastupitelství 12 mil. Kč, znalecké posudky 6,6 mil. Kč. Náklady okresních a krajských soudů na řešení trestně právních

---

[42] Dostupné z: http://www.romea.cz/cz/romano-vodi/obetmi-zlocinu-z-nenavisti-jsou-i-bezdomovci-[online][citováno 2019-03-27]

[43] http://www.romea.cz/cz/romano-vodi/obetmi-zlocinu-z-nenavisti-jsou-i-bezdomovci

[44] In Iustitia, o.p.s.

[45] National Coalition for the Homeless. Hate Crimes and Violence against People Experiencing Homelessness. January 2012. Dostupné z: http://www.nationalhomeless.org/factsheets/hatecrimes.html

[46] Všetičková, S., Zděnek, M., Mohlnár, P. (2017). *Analýza ekonomických dopadů domácího násilí.* Úřad vlády ČR. Praha. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Analyza-ekonomickych-dopadu-DN.pdf

[47] Kodymová P., Davidová I., 2018, *Domácí násilí bez domova*. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/100482/Pavla_Kodymova-Ivana_Davidova_95-103.pdf?sequence=1&isAllowed=y-

kauz domácího násilí byly vyčísleny na 10 mil. Kč, u přestupků pak náklady byly uvedeny ve výši 2 mil. Kč (Mohlnár & Všetičková & Zděnek 2017).[48]

1.5. Požáry – úmrtí, zranění a materiální škody

K dalším rizikům souvisejícím s bezdomovectvím a ohrožením ztrátou bydlení patří požáry. Jak vyplývá z dat Hasičského záchranného sboru ČR, osoby bez domova a ohrožené ztrátou domova patří z hlediska požárů k nejohroženějším v celé populaci. Mnoho lidí bez domova o své životy v zimním období přichází – jen v Praze za první mrazivý víkend roku 2018 zemřelo 5 lidí. Jakkoli byly volné kapacity sociálních služeb, tito lidé přístřeší nevyhledali (případně nebyli přijati), jedním z možných důvodů může být nedostupnost nebo režimová opatření poskytovatelů služeb, která zvyšují práh pro jejich využívání (např. vliv alkoholu nebo pes).

V letech 2005 – 2011 tvořili lidé bez domova více než 90 % všech usmrcených osob u požárů na území hl. m. Prahy.[49] V roce 2017 bylo na území hl. m. Prahy zaevidováno 142 požárů, které mají souvislost s lidmi bez domova.

Dle vyjádření hasičů jsou problémem také narůstající počty malých požárů související s činností lidí bez domova, které jsou sice rozsahem devastace okolí mnohdy beze škody, ale samotným hasičům odčerpávají stále více chybějící finanční prostředky ve formě nákladů na samotný zásah.[50]

Ohrožení požárem souvisí i s ubytovnami, které nesplňují požadavky na požární bezpečnost a jejichž vybavení je zastaralé a rizikové[51]. Dalším rizikem je energetická chudoba, a to např. vzhledem k využití svíček jako alternativního zdroje světla. Takto došlo v roce 2014 k požáru od svíčky v koupelně v bytě odpojeném od elektřiny, při kterém bylo zraněno 18 osob, vznikla škoda ve výši 4,5 mil. Kč.[52]

V České republice dochází v důsledku požárů každoročně ke ztrátám na životech, zdraví, nehledě na značné ztráty na majetku, jakkoli jsou čeští hasiči efektivní, technicky zdatní a dosahují výborných výsledků i v mezinárodních srovnáních.

Pokud by došlo k rozvoji systému sociálního a dostupného bydlení, jakož i k prevenci energetické chudoby, lze předpokládat, že by to přispělo k zásadnímu zvýšení pocitu bezpečí všech občanů ČR (24,4 % Čechů se bojí ohně[53]), jakož i ke snížení mortality vlivem požárů (značnou část osob zemřelých při požárech tvoří lidé sociálně

[48] Všetičková, S., Zděnek, M., Mohlnár, P. (2017). *Analýza ekonomických dopadů domácího násilí.* Úřad vlády ČR. Praha. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Analyza-ekonomickych-dopadu-DN.pdf

[49] Analýza požárů související s výskytem nebo činností osob bez domova na území Hlavního města Prahy, březen 2018, mjr. Bc. Martin Kavka, Hasičský záchranný sbor hlavního města Prahy

[50] plk. Bc. R. Kislinger, vedoucí oddělení zjišťování příčin vzniku požárů, 19. 11. 2018.

[51] Zkušenosti ASZ z terénních šetření, např. Husinec - Řež

[52] *Vybrané požáry*, 2018, Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru

[53] Statistika ČSOB, 2018

vyloučení – Kavka 2018[54]). Kromě ušetřených životů a úrazů popálením lze předpokládat i úspory finanční a majetkové. Vzhledem k postupující klimatické změně a suchu je možné, že obavy z nebezpečí ohně budou ve společnosti spíše růst.

1.6. Sociálně-právní ochrana dětí bez domova

I lidé bez domova mají děti, které se v sociálním vyloučení ocitají společně se svými rodiči. Buď se společně s rodiči stěhují z jednoho azylového domu do druhého, případně migrují mezi ubytovnami, nebo jsou rodičům odebrány a dále vychovávány v ústavní nebo náhradní péči. Důvodem odebrání dětí není bytová situace jako taková, ale spíše „vážné narušení výchovy“, které v určitém počtu případů může souviset se stresem vyvolaným neuspokojivou životní situací. V některých případech se nemusí jednat o „odebrání“, ale o dobrovolné rozhodnutí rodiče o umístění do ZDVOP z důvodu, že není schopen dítěti zajistit péči. Ačkoliv bylo od roku 2006 přijato několik vládních strategií k transformaci systému péče o ohrožené děti, stále se nedaří systém optimalizovat. Jedním z jeho charakteristických rysů je vysoký počet dětí odebraných z péče rodičů a umístěných do náhradní péče.

Sociální pracovníci spatřují jako tristní naprostou nedostupnost azylového, sociálního a cenově dostupného nájemního bydlení pro ohrožené rodiny.[55] Selhávání biologických rodin dětí, jež nedokáží poskytnout dítěti základní potřeby, a následné umisťování dětí do zařízení ústavní výchovy je spojeno s nedostupností sociálního bydlení.[56]

Děti jsou často umísťovány do ústavů z důvodu chudoby, obtíží v oblasti bydlení a absence odpovídajícího bydlení a nedostatečné rodičovské kapacity, která s chudobou a neadekvátním bydlením úzce souvisí, protože dochází ke ztížení možnosti rodičů naplňovat potřeby dětí. Adekvátní podpora rodiny v komunitě však může tyto problémy řešit a rozdělení rodin často zabránit (Klusáček, 2018)[57].

Ombudsmanka uvádí, že u téměř 40 % dětí, které v zařízeních žijí, je jediným důvodem pro pobyt v zařízení a tedy odloučení od rodiny špatná bytová či materiální situace rodiny (VOP, 2019).[58]

---

[54] Kavka M., *Analýza požárů související s výskytem nebo činností osob bez domova na území Hlavního města Prahy*, březen 2018, Hasičský záchranný sbor hlavního města Prahy

[55] Kuchařová V., K. Janurová, 2016, *Velikost a struktura skupin osob bez domova a osob vyloučených z bydlení*. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_419.pdf

[56] *Analýza preventivních služeb*, 2018. MPSV. Dostupné z: http://www.pravonadetstvi.cz/dokumenty/ostatni-dokumenty/

[57] Klusáček J., 2018, *Investice do dětí*. Dostupné z: https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/Investice_do_deti_CELA_ZPRAVA_web.pdf-

[58] VOP, 2019. *ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC* Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/ZARIZENI/Ustavni_vychova/2019_0110_Zprava_DET_zarizeni_pro_deti_A4_CS_04_web.pdf

Na počátku roku 2016 vyrůstalo podle statistických výkazů orgánů sociálně-právní ochrany v náhradní rodinné péči 18 151 dětí, na konci roku 2016 to bylo 18 636 dětí. V roce 2017 bylo 165 dětí odebráno z důvodu týrání a zneužívání, zatímco jiné důvody se týkaly 3 581 dětí.[59] Pokud by se zabránilo umístění 2 000 dětí mimo rodinu a s rodinami se pracovalo formou terénní podpory, případně formami sanace, mediace a ambulantní podpory, což je výrazně levnější, úspory by představovaly 1 mld. ročně[60]. Lze předpokládat, že počet dětí, které by mohly zůstat u svých rodin, by byl násobně vyšší.

Zásadním problémem je v tomto ohledu nerovnoměrné rozložení toků finančních prostředků, kdy finanční prostředky investované do ústavní péče nadále tvoří nejvyšší podíl prostředků (42 %) z celkového objemu veřejných prostředků vynaložených v rámci systému. Společně s finančními prostředky určenými pro NRP (36 %) pak tvoří 78 % z celkového objemu financí, které jsou investovány do náhradní péče o děti. Pouze 8% prostředků je vynakládáno na preventivní služby pro ohrožené děti a jejich rodiny (Macela, 2018)[61].

Predikci veřejných výdajů hlavního proudu péče o ohrožené děti v následujících pěti letech zpracoval prof. Ing. Jan Pavel, Ph.D., profesor veřejných financí na Vysoké škole ekonomické v Praze. K predikci byla použita data za roky 2005–2017. Provedená ekonometrická analýza ukázala, že celkové výdaje na systém jsou nejvýznamněji ovlivněny celkovým počtem dětí v systému, podílem ústavní péče vzhledem k pěstounské péči a dopady novelizace Zákona o sociálně-právní ochraně dětí účinné od roku 2013 (Klusáček, 2018).[62]Predikce ukazuje, že pokud nedojde k významné reformě a budou pokračovat dosavadní trendy ve vývoji počtu dětí v kojeneckých ústavech, dětských domovech a pěstounské péči:

- Náklady pro stát se každoročně zvýší průměrně o 540 milionů Kč, celkové každoroční výdaje na fungování systému tak budou po pěti letech o 2 miliardy 701 milionů korun vyšší než v roce 2017.
- Veřejné výdaje tak budou v roce 2022 o 33 % vyšší než v roce 2017. Takové tempo růstu výdajů není dlouhodobě udržitelné (Klusáček, 2018).[63]

Z hlediska nákladnosti je jasně nejvýhodnější variantou intenzivní preventivní terénní práce s rodinou, sanace rodiny dále pak náhradní rodinná péče. Za současné malé dostupnosti bydlení pro rodiny nelze očekávat výrazné úspory.

1.7. Rizika ve vzdělávání dětí a jejich šancí na budoucí pracovní uplatnění

Okolo 37 % českých dětí žije v domácnostech, které trpí nějakým problémem v oblasti bydlení (nedostatečné vytápění, vlhkost a zatékání, nedostatek místa, hluk,

[59] Údaje MPSV, https://www.mpsv.cz/cs/7260
[60] Náklady na potřebné kapacity terénní podpory by odčerpaly jen část uspořených prostředků.
[61] M. Macela, 2018. *Analýza financování systému péče o ohrožené děti*.
[62] Klusáček J., 2018, *Investice do dětí*. Dostupné z: https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/Investice_do_deti_CELA_ZPRAVA_web.pdf-
[63] Klusáček J., 2018, *Investice do dětí*. Dostupné z: https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/Investice_do_deti_CELA_ZPRAVA_web.pdf

špína a vandalismus v okolí).[64] Nevyhovující bydlení pro rodiny s dětmi má i další dopady, a to jak na tyto rodiny, tak na veřejné rozpočty. Nekvalitní bydlení, nestabilní nebo finančně zatěžující bydlení významně souvisí s opakováním ročníku a prospěchem dítěte (známkami na základních a středních školách ze základních předmětů). Nevyhovující bydlení v dětství má značné dopady na životy lidí v dospělosti. Potvrzuje se, že nekvalitní bydlení v dětství (do 15 let) významně snižuje šanci dostat se na preferovanou střední školu. A to i při kontrole vzdělání rodičů, které má díky přenosu aspirací na vzdělávací dráhu dítěte zásadní vliv.[65]

V důsledku jednoho předčasného odchodu ze vzdělávání veřejné rozpočty přijdou do roku 2067 o zhruba až o 13 mil. Kč ve srovnání s úspěšným vyučením. V případě úspěšného dokončení střední školy s maturitou by pak byla celková bilance veřejných rozpočtů vyšší za totožné časové období o 22 mil. Kč. Systémová opatření na zabránění předčasným odchodům by při počtu 1500 žáků ze sociálně vyloučených lokalit v jednom populačním ročníku znamenala pro veřejné rozpočty možné zlepšení bilance do roku 2067 v rozmezí 1,78 mld. Kč v nízké variantě (snížení předčasných odchodů o 10 %) až po 16,5 mld. Kč ve vysoké variantě (Matoušek 2018).[66]

V posledních letech roste počet žáků s nedokončeným vzděláním v České republice rychleji než v ostatních zemích EU (Matoušek 2018)[67], přičemž předčasné odchody ze vzdělání významně přispívají k reprodukci chudoby a sociálního vyloučení, což má negativní dopad jak na místní soužití, tak dlouhodobě na veřejné rozpočty. V rodinách žáků často chybí dostatečná podpora pro studium, chybí vzory a motivace ke studiu. Někteří žáci preferují zaměstnání před studiem, což má kořeny v často nereálných představách o studiu a zaměstnání. Často také vnímají školní prostředí jako nepřátelské a obávají se nedůvěry a rasismu (Matoušek 2018).[68]

1.8. Další rizika dětí v nevyhovujícím bydlení

Problémy ve vzdělávání zdaleka nejsou jediné, které se ve zvýšené míře objevují u dětí, které vyrůstají v nevyhovujícím bydlení – další oblasti znevýhodnění jsou

[64] *Analýza dopadů nedostačujícího bydlení na školní a další problémy dětí v ČR*, 2017. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/33919/Analyza_dopadu_nedostacujiciho_bydleni_na_skolni_a_dalsi_problemy_deti_v_CR.pdf

[65] *Analýza dopadů nedostačujícího bydlení na školní a další problémy dětí v ČR*, 2017. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/33919/Analyza_dopadu_nedostacujiciho_bydleni_na_skolni_a_dalsi_problemy_deti_v_CR.pdf

[66] Matoušek, R., 2018, *Finanční dopady předčasných odchodů ze vzdělávání pro stát a jednotlivce*. Dostupné z: http://www.socialni-zaclenovani.cz/novy-vyzkum-agentury-pro-socialni-zaclenovani-se-zameril-na-predcasne-odchody-zaku-ze-vzdelavani-v-usteckem-kraji-[online][citováno 2019-03-27]

[67] Matoušek, R., 2018, *Finanční dopady předčasných odchodů ze vzdělávání pro stát a jednotlivce*. Dostupné z: http://www.socialni-zaclenovani.cz/novy-vyzkum-agentury-pro-socialni-zaclenovani-se-zameril-na-predcasne-odchody-zaku-ze-vzdelavani-v-usteckem-kraji

[68] Matoušek, R., 2018, *Finanční dopady předčasných odchodů ze vzdělávání pro stát a jednotlivce*. Dostupné z: http://www.socialni-zaclenovani.cz/novy-vyzkum-agentury-pro-socialni-zaclenovani-se-zameril-na-predcasne-odchody-zaku-ze-vzdelavani-v-usteckem-kraji

v sociálním chování a vztazích, zdravotním stavu, zneužívání drog a kriminalitě.[69] Největším rizikem pak je přenos chudoby a sociálního vyloučení do dalších generací a opakování problému u dětí a vnuků a dalších generací (Godarová & Jahoda & Sirovátka & Šimíková 2015).[70] Děti z chudých rodin jsou znevýhodněny nejen problematickým rodinným zázemím a chybějícími návyky, ale i zadlužováním nezletilých (Pulkrábková, 2017)[71] z příčin, které nemohou sami ovlivnit.

Na vzniku této situace se podílí malá vymahatelnost placení výživného na děti a byznys s dluhy a exekucemi, kvůli němuž se i mladí lidé rychle dostávají do dluhových pastí.[72] Analýza efektivity fungování systému péče o ohrožené děti vyplývající z průzkumu osudů dětí, které v letech 1995 až 2004 opustily ústavní péči, trestné činnosti se po odchodu z institucionální péče se dopustilo 8 866 dětí, tj. 51 % z celkového počtu, přičemž do roka po odchodu spáchalo trestný čin 1681 dětí, tj. asi 10 % z celkového počtu (MVCR, 2014).

1.9. Zvýšená potřeba zdravotní péče.

Ze způsobu života lidí bez domova a v nejistém a nevyhovujícím bydlení vyplývá, že je pro ně nesmírně obtížné, případně vyloučené, věnovat se zdravé životosprávě. Své biologické potřeby uspokojují jen stěží, často náhradním způsobem, chybí jim pocit bezpečí. Udržení tělesného a duševního zdraví je tudíž obtížné (Šupková 2007).[73]

Obecně pro Českou republiku platí, že průměrný počet let prožitý ve zdraví je 62 roků a prodlužování naděje na dožití tedy spočívá ve zvyšování počtu let prožitých v nemoci.[74]Zdraví každého člověka je ovlivňováno přímými a nepřímými determinantami, přičemž přímé determinanty naopak ovlivňují organismus přímo, a jsou to životní prostředí, genetický základ, zdravotnický systém a způsob života. Uvádí se, že způsob života ovlivňuje zdraví z 50 % a prostředí z 20 % (genetický základ pak z dalších 20 % a na zdravotní služby připadá 10 %). (Kernová, 2006)[75]
V současné době postrádáme v rámci České republiky epidemiologickou studii, která by se zabývala zdravotním stavem osob žijících v bytové nouzi systematicky (tj. u všech kategorií typologie ETHOS) a komplexně (kombinace socio-demografických dat, údajů o délce a typu bytové nouze, diagnostika fyzického

[69] *Analýza dopadů nedostačujícího bydlení na školní a další problémy dětí v ČR*, 2017. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/33919/Analyza_dopadu_nedostacujiciho_bydleni_na_skolni_a_dalsi_problemy_deti_v_CR.pdf
[70] Sirovátka T., Šimíková I., Jahoda R.,Godarová J, 2015. *Chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice s důrazem na děti a domácnosti vychovávající děti*, VÚPSV, ISBN 978-80-7416-213-8
[71] Pulkrábková, 2017, *Výzkum Caritas Cares.* Dostupné z: http://www.charita.cz/res/archive/023/002657.pdf?seek=1517396428
[72] Pulkrábková, 2017, *Výzkum Caritas Cares.* Dostupné z: http://www.charita.cz/res/archive/023/002657.pdf?seek=1517396428
[73] Šupková, D., *Zdravotní péče o bezdomovce*. 2007. Dostupné z: https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf
[74] *Zpráva o zdraví obyvatel České republiky*. Praha: MZČR, 2014. ISBN 978-80-85047-49-3
[75] KERNOVÁ, Věra. 2006. *Podpora zdraví a intervenční aktivity v primární prevenci*. Praha: IPVZ Praha

i duševního zdraví). Z hlediska zdraví jako holisticky pojímaného konceptu a multifaktoriální povahy řady onemocnění nemůžeme sice vždy deklarovat jasnou příčinnou souvislost bytové nouze a nemocí člověka, zcela jednoznačně se však ukazuje, že adekvátní bydlení je klíčovým faktorem podporující funkční zdraví jedince (Dutka, Glombíková, Čada, 2019).[76] Realizací známých a vědecky podložených metod prevence je možné výrazně snížit náklady na zdravotní péči.

Ve Strategii Zdraví 2020[77] Ministerstvo zdravotnictví uvádí jako prioritní oblast „Podílet se na vytváření podmínek pro rozvoj odolných sociálních skupin, tedy komunit žijících v prostředí, které je příznivé pro jejich zdraví.“ Týž materiál uvádí definici determinant zdraví: „Determinantami zdraví se rozumí faktory, které mají nejvýznamnější, ať již pozitivní, či negativní, vliv na zdraví. Zahrnují sociální, ekonomické a fyzické prostředí jedince, stejně jako jeho individuální charakteristiky a chování (dědičnost, biologické pohlaví, životní styl apod.). Sociálně-ekonomické determinanty, jakými jsou například chudoba, sociální vyloučení, rodinná situace, nezaměstnanost či nevyhovující bydlení, silně korelují se zdravotním stavem a přispívají k nerovnostem ve zdraví. Existující výzkumy potvrzují předpoklady o zhoršeném zdravotním stavu oproti bydlící populaci.[78]

Mezi lidmi bez domova zjišťujeme vyšší výskyt chronických onemocnění, vyšší prevalenci infekčních chorob i častější problémy s duševním zdravím. Ve vztahu ke kombinaci závislostí na alkoholu či drogách a bezdomovectví se uvádí, že mezi výskytem závislosti nebo jiné duševní poruchy a bezdomovectvím existuje úzký vztah, ve kterém však není vždy snadné rozlišit příčinu a následek. Duševní nemoc v kombinaci se socioekonomickými problémy může být spouštěcím mechanizmem bezdomovectví. Naopak bezdomovectví může vést k psychickým potížím, depresím a užívání návykových látek (MPSV 2014).[79]

Sociální vyloučení se promítá do incidence chronických onemocnění, a to např. o 6 % častější výskyt onemocnění kardiovaskulárního systému, o 2,3 % častější výskyt diabetu, o 6 % vyšší výskyt duševních chorob nežli u většinové populace; zvýšen je výskyt akutních infekčních onemocnění, jako např. TBC, kterou trpí lidé v sociálně vyloučených lokalitách o 10 % častěji (MZ 2014).[80]Míra ohrožení lidí bez domova závisí na podobě bezdomovectví - život bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení či nevyhovující bydlení, přičemž nejohroženější jsou z mnoha hledisek osoby

[76] Dutka, J., Glombíková, Čada, 2019. *Zdraví obyvatel postrádajících standardní bydlení*. Dostupné z: http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/images/soubory/Ostatni/Zdrav%C3%AD_obyvatel_postr%C3%A1daj%C3%ADc%C3%ADch_standardn%C3%AD_bydlen%C3%AD.pdf

[77] USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 8. ledna 2014 č. 23 o Zdraví 2020

[78] Šupková, D., *Zdravotní péče o bezdomovce*, 2007. Dostupné z: https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf

[79] *Koncepce bezdomovectví*, MPSV. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/25605/Koncepce_prevence_a_reseni_problematiky_bezdomovectvi_v_CR_do_roku_2020.pdf

[80] *Zpráva o zdraví obyvatel ČR 2014*, str. 19. Dostupné z: http://www.mzcr.cz/Verejne/dokumenty/zprava-o-zdravi-obyvatel-ceske-republiky2014-_9420_3016_5.html

bez střechy. Údaje z let 2001 až 2009 ve Velké Británii ukazují, že životní situace bez domova snižuje věk úmrtí v průměru o třicet let oproti délce života celkové populace (Crisis, 2011)[81].

U domácností v nevhodném bydlení existuje rovněž několik kategorií zdravotních rizik souvisejících s nekvalitním bydlením: fyziologická rizika (prašnost, plísně, vnitřní chemické znečištění), psychologická rizika (přeplněné prostory, nedostatečné soukromí, hlučnost, světelnost), rizika infekce (domácí hygiena, škůdci, odpadky) a rizika nehody (Stewart a kol. 2013).[82]

Zanedbaný zdravotní stav bez preventivního přístupu znamená zvýšené náklady na léčbu. Lidé bez domova zdravotní péči často nevyhledávají, zvláště pokud mají opakovanou zkušenost s odmítnutím při žádosti o poskytnutí zdravotní péče – stává se, že další pomoc již odmítnutí lidé nevyhledávají, ale naopak se jí vyhýbají. Tím se může komplikovat nejen včasná péče a prevence, ale i monitorování nakažlivých chorob (Šupková 2007).[83]
U osob bez domova je větší pravděpodobnost než v běžné populaci, že zemřou:

- 150x více, že zemřou násilnou smrtí,
- 34x více smrtí sebevražednou,
- 8x více následkem nehody,
- 3x více na následek zápalu plic a podchlazení (Hradecká & Hradecký 1996).[84]
- výskyt tuberkulózy je desetkrát častější než u běžné populace (Mandys 2007).[85]

Rozvoj a závažnost zdravotních komplikací velmi závisí na závažnosti bytové nouze, v jaké se člověk nachází. Zjednodušeně řečeno, čím závažnější je bytová nouze, tím závažnější je i míra ohrožení zdraví, případně života.

Mezi osoby bez domova dle mezinárodní klasifikace ETHOS patří i oběti domácího násilí sdílející společnou domácnost s agresorem. Nákladům této situace se věnovala nezisková organizace *proFem* (Miholová & Ondrušková & Dohnal 2016)[86] - náklady na lékařské ošetření v důsledku domácího násilí v partnerských vztazích

[81] Crisis. (2011) *Homelessness: A silent killer. A research briefing on mortality amongst homeless people*. Dostupné z: https://www.crisis.org.uk/media/237321/crisis_homelessness_a_silent_killer_2011.pdf
[82] Stewart, J., Watson, I., Hatcher, P., Emanuel, S, Hopkins, R. (2013). *Housing, Health, Safety and Wellbeing*: Occasional Paper Number 1. London: Environmental Health Research Network (EHRNET).
[83] Šupková, D., *Zdravotní péče o bezdomovce*, 2007. Dostupné z: https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf
[84] Hradecká, V., Hradecký, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha, Naděje, 1996, str. 63. ISBN 80–902292–0–4
[85] Mandys J., 2007, *HODNOTA ZDRAVÍ U OSOB BEZ DOMOVA*. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/38540/MandysJ_HodnotaZdravi_2007.pdf?sequence=1&isAllowed
[86] Miholová, Ondrušková, Dohnal, 2016, *Ekonomické dopady domácího násilí v oblasti zdraví*. Dostupné z: http://www.profem.cz/shared/clanky/422/EkonomDopadyDN-Zdravi_WEB.pdf

odčerpávají z veřejného rozpočtu České republiky přibližně 1,85 mld. korun ročně (Všetičková & Zděnek & Mohlnár 2017).[87]Kromě toho další nezanedbatelnou částku zaplatí samy oběti na doplatcích za předepsané léky a na dalších přímých platbách. Domácí násilí zažilo 25,5 % respondentů ze studie Ostravské univerzity Zdraví obyvatel azylových domů, z toho 81,5 % bylo žen. V rodinách, kde je domácí násilí součástí každodenního života dětí, je vysoká pravděpodobnost přenosu do dalších generací a opakování patologického chování (Topinka 2016).[88]

1.10. Ztráta pracovních dovedností

Osoby, které se ocitnou dlouhodobě bez práce, ztrácejí jak své pracovní dovednosti, tak své návyky. Přesné ekonomické náklady nezaměstnanosti jsou obtížně vyčíslitelné, dostupné prameny se ale shodují na tom, že jsou značné. Monografie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, která obsahuje shrnutí předchozích výzkumů v této oblasti, odhaduje, že roční náklady veřejných rozpočtů na jednu celoročně nezaměstnanou osobu v roce 2014 jsou odhadovány na úrovni kolem 207 000 Kč, z čehož 44 % představovaly nevybrané daně a 35 % náklady na sociální dávky spojené s nezaměstnaností (Jahoda & Godarová 2017).[89] Pokud lidé žijící bez domova pracují, dávají přednost brigádám a práci „na černo“, což s sebou nese i další rizika, např. nejistotu slíbené odměny a následně nezohlednění takové práce ve výpočtu starobního důchodu (Vágnerová & Marek & Csémy 2018).[90] Velkým problémem jsou i exekuce, neboť pro nízkopříjmové pozice představuje práce nižší příjem nežli dávková podpora (Trlifajová 2018).[91]

1.11. Náklady související s dluhy

V ČR se nachází v exekuci téměř milion lidí[92], celkový počet exekucí se blíží pěti milionům. Z pohledu domácností se problém dotýká až dvou milionů osob. Tyto jsou ztrátou bydlení nejvíce ohroženy, neboť až 90 % lidí přichází o své domovy právě v důsledku zadlužení. Celkově vymáhaná jistina je v České republice 239 mld. Kč (údaj je za rok 2017, údaje za rok 2018 dosud nebyly zpřístupněny exekutorskou komorou[93]). Osoby v extrémním sociálním vyloučení, v situaci bezdomovství, žijí

---

[87] Všetičková, S., Zděnek, M., Mohlnár, P. (2017). *Analýza ekonomických dopadů domácího násilí*. Úřad vlády ČR. Praha. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Analyza-ekonomickych-dopadu-DN.pdf

[88] Topinka D. (ed.), 2016, *Domácí násilí z perspektivy aplikovaného výzkumu. Základní fakta a výsledky*. Dostupné z: https://docplayer.cz/29749093-Daniel-topinka-ed-domaci-nasili-z-perspektivy-aplikovaneho-vyzkumu-zakladni-fakta-a-vysledky.html

[89] Jahoda R., J. Godarová, 2017, *Odhad nákladů veřejných rozpočtů vynakládaných na jednoho nezaměstnaného z roku 2016*. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_412.pdf

[90] Vágnerová, M., Marek, J. Csémy, L., 2018, *Bezdomovectví ve středním věku*, Karolinum ISBN: 9788024640549

[91] Trlifajová L., 2018 *Práce jako finanční a existenční riziko*. Dostupné z: http://www.pracevobci.cz/upload/editor/SPOT_pra%CC%81ce%20jako%20finac%CC%8Cni%CC%81%20a%20existenc%CC%8Cni%CC%81%20riziko%209%204%202018.pptx.pdf

[92] 846 000 osob, mapaexekuci.cz, 3/2019

[93] http://mapaexekuci.cz/index.php/mapa-2/

ve velmi silném stresu. Jakkoli někteří pracují, většinou postupně ztrácejí své pracovní kompetence a trh práce se jim vzdaluje, své dluhy tedy trvale nesplácejí.

Chudí lidé řeší dle výzkumu agentury Median své dluhy ve 41 % další půjčkou a 30 % díky exekučním srážkám vystoupilo z trhu práce. Při projekci na celou populaci lze odhadovat, že s propadem řešením exekuce další půjčkou (strategie často resultující do dluhové pasti) má zkušenost 140 – 180 tisíc domácností v ČR a s přechodem na šedý pracovní trh v důsledku exekucí zhruba 80 - 120 tisíc domácností (Median 2016).[94] Řada měst a obcí lidem, kteří mají dluhy, není ochotna poskytnout nájem v obecním bytě, ačkoli takový přístup je podle Ministerstva vnitra ČR v rozporu se zákonem o obcích. Tento nedostatek byl shledán u řady obcí, jejichž pravidla přidělování bytů posuzovalo Ministerstvo vnitra ČR (Veselý 2018).[95]

1.12. Sociální pohřby

Sociální pohřby zajišťuje obec, pokud fyzická nebo právnická osoba tak nemůže učinit ze závažných osobních nebo sociálních důvodů. Náklady na sociální pohřeb hradí obec, na jejímž území k úmrtí došlo.[96] Dle materiálu Ministerstva pro místní rozvoj (dále jen MMR) se roční náklady na sociální pohřby pohybují okolo 12 mil. Kč. Ačkoli z přehledu není jasné, kolik z nich se týká osob bez domova, lze předpokládat, že právě lidí v extrémním sociálním vyloučení se tyto náklady týkají především. Mezi lidmi bez domova jsou většinou lidé bez blízké rodiny, největší je podíl osob svobodných - 51 % a druhou nejpočetnější skupinu tvoří osoby rozvedené - 37 % (Kuchařová & Janurová, 2016).[97]

2. Modelový příklad - 1 000 osob

Kvalifikovaný odhad nákladů na překonání problémů cílové skupiny a jejího návratu do běžného života, včetně pracovního, lze velmi obtížně predikovat, neboť délka období, kterou ten který člověk strávil bez bydlení (či v nevyhovujícím bydlení) se může negativně projevit na jeho bio-psycho-sociálním fungování ve společnosti. K plnému návratu do společnosti je pak nezbytně třeba komplexní pomoc rozdílné míry a intenzity.

Předchozí text nabízí mozaiku výdajů veřejných rozpočtů, které v důsledku bezdomovectví vznikají jak státnímu rozpočtu, tak samosprávám. V modelovém příkladu se Agentura zamýšlí nad situací 1 000 lidí za období jednoho roku, kteří se s tísnivou situací setkávají poprvé a až dosud nebyli životu bez domova a bez jistoty vystaveni. Jedná se o osoby, které se do takovéto situace dostávají

[94] MEDIAN, 2016, *Výzkum chudých*. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A161114_NEH_009_CHUDOBA1_MEDIAN.PDF

[95] Veselý M., 2018, *Pravidla nebo zásady pro přidělování bytů ve vlastnictví obce*. Dostupné z: http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/images/soubory/Workshopy/Pravidla_pridel_soc_bytu/1_MV_Bytov-pravidla.pdf

[96] Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví, a vyhláška č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení.

[97] Kuchařová V., K. Janurová, 2016, *Velikost a struktura skupin osob bez domova a osob vyloučených z bydlení*. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_419.pdf,

zcela vlivem vnějších okolností a bez jakéhokoli vlastního zavinění (což platí i pro řadu dalších skupin). Do tohoto modelového souboru osob dle našeho názoru mohou patřit například tito lidé:

- Dětští dlužníci (v roce 2017 jich bylo v ČR téměř 6 000, data za 2018 nejsou k dispozici, v příštím roce jich dospěje nejméně 700[98]).
- Domácnosti s dětmi, kde není povinným partnerem hrazeno výživné (za neplacení výživného bylo k nepodmíněnému trestu odnětí svobody odsouzeno přes 5 000 osob[99], pokud bychom konzervativně odhadli, že 5 % z těchto domácností se dostalo do potíží s bydlením, pak by se jednalo o 300 rodin ročně – k soudu se dostane jen malá část případů, lze předpokládat, že skutečná čísla jsou řádově vyšší).

Představme si tedy skupinu těchto 1 000 osob (700 mladých dospělých zadlužených v dětství plus 300 sólo matek, které nedostávaly výživné), které se ocitají bez bydlení nebo žijí v nejistém a nepřiměřeném bydlení. Pokud by jejich život nebyl narušen událostí, na jejímž vzniku nemají podíl, bylo by možné očekávat, že budou pracovat a přispívat do veřejných rozpočtů ze svých daní. Míra nezaměstnanosti mladých lidí je o něco nižší, nežli průměrná, která je aktuálně udávána jako 2,2 % (ČSÚ 2019),[100] v modelovém příkladu pracujeme s 6 %.[101] Mediánová mzda za 4. čtvrtletí roku 2018 byla 29 247 Kč (ČSÚ 2019)[102], počítáme z toho 70% (jsou mladí, nemají zkušenost), lidé z této skupiny by mohli za rok odvést do veřejných rozpočtů až 89 mil. Kč ročně, což je součet jejich odvodů při předpokládaných podmínkách – 70 % mediánové mzdy, nezaměstnanost 6 % (expertní odhad ASZ). Pokud bychom byli s odhadem ještě konzervativnější a potenciální nezaměstnanost zvýšili na 15 %, stále by veřejným rozpočtům od těchto mladých lidí plynulo 80 mil. Kč. K tomu je třeba připočíst potenciální přínos rodin s dětmi. V modelovém případě počítáme s tím, že sólo rodiče jsou ženy a mají tudíž kvůli gender pay gapu (mzdovém rozdílu mezi muži a ženami) nižší příjmy, tedy mediánový příjem 26 490,- Kč (ČSÚ 2019).[103] Dále je počítáno s nezaměstnaností 30 % (kvůli péči o malé děti, případně o děti se zdravotním postižením). Je počítáno se dvěma dětmi na jednu matku a jsou zohledněny daňové bonusy. Po odečtení přídavků na děti pro nepracující domácnosti (v modelu počítáno 30 % domácností a odečteno 1,1 mil. Kč) je přínos do veřejných rozpočtů při mediánovém příjmu 32 milionů Kč (to je součet daňových odvodů

[98] Mapaexekuci.cz 3/ 2019

[99] *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky pro rok 2017*, 2018. Dostupné z: https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby/statisticka-rocenka-pro-rok-2017/

[100] ČSÚ, *Míry zaměstnanosti, nezaměstnanosti a ekonomické aktivity - leden 2019*. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/cri/miry-zamestnanosti-nezamestnanosti-a-ekonomicke-aktivity-leden-2019

[101] 6,3% dle https://www.info.cz/byznys/nezamestnanost-v-cesku-u-mladych-je-druha-nejnizsi-v-eu-ubyva-i-dlouhodobe-nezamestnanych-29270.html

[102] ČSÚ, *Průměrné mzdy - 4. čtvrtletí 2018*. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2018

[103] ČSÚ, *Průměrné mzdy - 4. čtvrtletí 2018*. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2018-

při předpokládaných podmínkách, tedy nezaměstnanost 30% a mediánový příjem se zohledněním gender pay gapu - expertní odhad ASZ). Pokud započítáme u nepracujících i doplatek na bydlení (u 195 nepracujících, 90 matek s dětmi a 105 mladých dospělých), snížíme zisk veřejných rozpočtů ještě o 8,9 mil. Kč. Za tisíc osob z modelového příkladu jsou veřejné rozpočty obohaceny o minimálně 143 mil. Kč, případně až 156 mil. Kč, což je součet odvodů obou skupin za předpokládaných podmínek.

Pokud se tito lidé dostanou do situace bezdomovectví, situace bude úplně jiná. Lze důvodně předpokládat, že tyto osoby padnou do tísnivé situace, přičemž není v jejich silách se z ní samostatně dostat. Kazuistiky uvádějí neziskové organizace i např. majitelé domů a bytů. Pokud se osoby z modelového souboru dostanou do tísnivé situace, do veřejných rozpočtů nebudou přispívat, nýbrž z nich čerpat. Pokud se osoby z modelového souboru nedostanou do sociálních pobytových služeb, což je vhodnější, ale dražší varianta, budou pravděpodobně bydlet na ubytovně. Matky s dětmi budou čerpat přídavky na dvě děti a průměrný doplatek na bydlení, jednotlivci jen doplatek – roční náklady pro veřejné rozpočty pak představují 32 mil. Kč (tj. součet doplatků na bydlení v průměrné výši + přídavků na děti). Pokud bychom započítávali i příspěvek na živobytí, pak by při velmi konzervativním odhadu představovaly náklady za rok 16 mil. Kč (2 200,- Kč na měsíc je dávka existenčního minima, osobám v hmotné nouzi pokrývá potřeby osoby nebo rodiny na úrovni zabezpečující základní životní potřeby – počítáno krát 12 pro 600 osob).

Dále lze předpokládat, že lidé dosud nezatížení sociálně patologickými jevy budou potřebovat vyvážit svou situaci, a tak narůstá riziko vzniku závislostního chování a s ním výdaje na přestupky a kriminalitu, jakož i zvýšené dopady na zdravotní náklady. Je třeba počítat i s náklady související s dětmi. V modelovém případě počítáme s 300 rodinami, odhadem tedy 600 dětmi (o něco výše nežli průměr).[104] Tyto děti budou potřebovat podporu sociální práce v různé intenzitě, je možné, že některé z nich budou následně vyrůstat mimo rodičovskou péči. Pokud bychom použili kontrolní skupinu z Brna, bylo by to 9 % dětí mimo rodičovskou péči,[105] tj. 54 dětí - náklady 17 mil. až 38 mil. Kč dle typu péče. Pokud budeme předpokládat, že část dětí bude v příbuzenské pěstounské péči, například polovina, rozšíříme interval o 8,5 mil. až 38 mil. Kč. Výrazně větší vliv na veřejné rozpočty by ale mělo nenaplnění vzdělávacího potenciálu těchto dětí. Pokud by polovina z nich nedokončila své vzdělání, státní rozpočty by byly zkráceny o více než 6 mld. Kč; pokud bychom počítali se studiem vysoké školy, bude deficit vůči státnímu rozpočtu ještě horší.

[104] Počítáno při průměrném počtu dětí 1,63 na domácnost (viz Zpráva o rodině 2017), zaokrouhleno nahoru.

[105] Černá, E., Kubala, P., Ripka, Š. 2018. *Pilotní testování rychlého zabydlení rodin s dětmi*. Dostupné z: https://socialnibydleni.org/wp-content/uploads/2018/12/RRH_Zaverecna-evaluacni-zprava_web.pdf

Co se kriminality týče, jednalo se o zcela bezúhonné osoby, ovšem sociální vyloučení s sebou nese i změnu chování a po 10 letech bez domova mají trestný čin v rejstříku již téměř tři čtvrtiny osob. Česko má uvězněno cca 0,2 % populace, cílová skupina je ovšem v sociálním vyloučení a v kriminogenním prostředí, pravděpodobnost uvěznění lze konzervativním odhadem zvýšit desetkrát. Roční náklady pak představují 7,3 mil. Kč.

V modelovém příkladu (pro 1000 osob v bytové nouzi) představují možné ztráty veřejného při velmi konzervativním odhadu 250 mil. Kč. Vzhledem k tomu, že některé možné vyvolané náklady nebyly v modelovém příkladu zohledněny (např. zdraví – za rok se nemusí výrazněji projevit, sociální pohřby – jedná se o mladé osoby, nemusí dojít k žádnému úmrtí, apod.), je možno predikovat, že tento odhad je opravdu minimální.

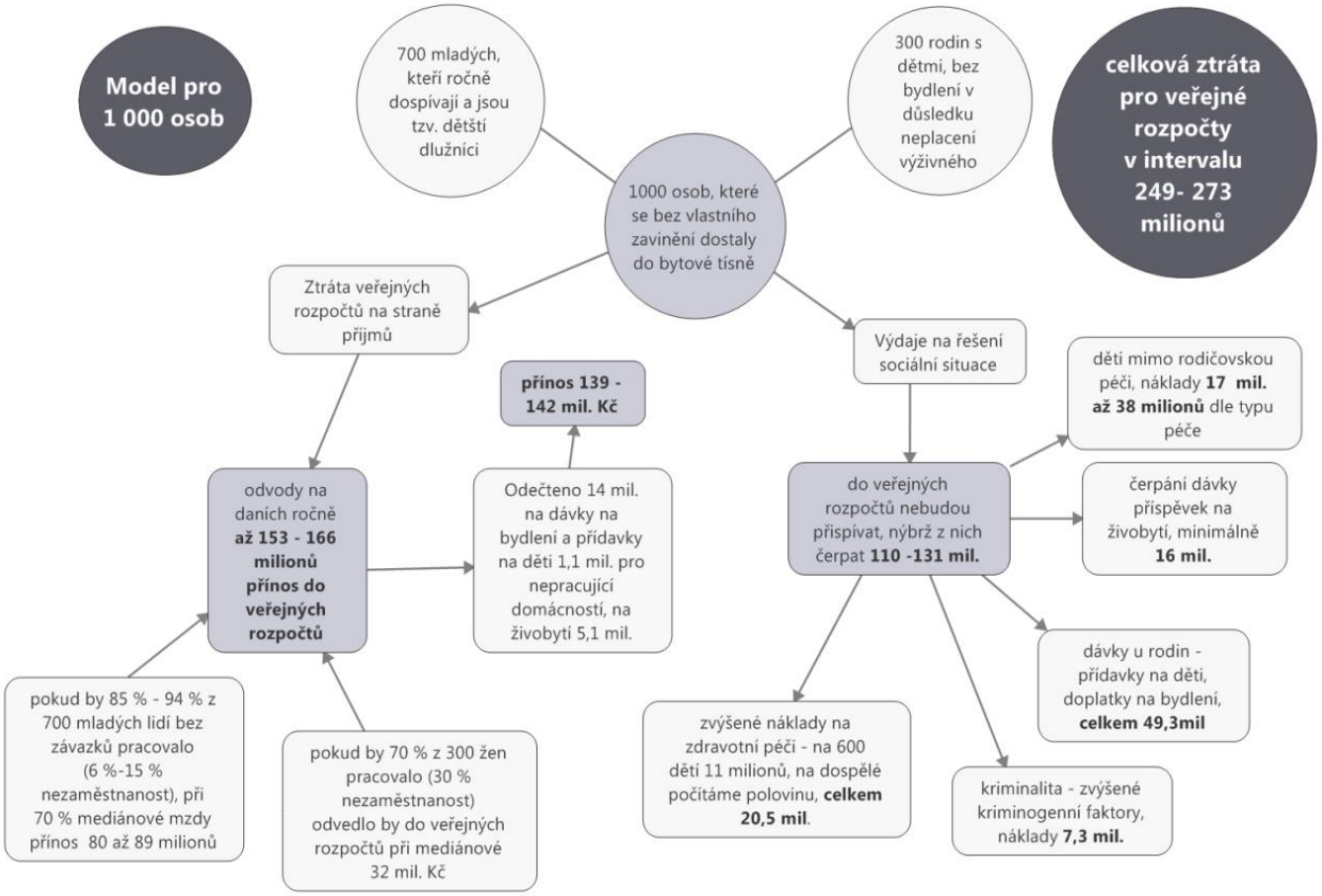

***Obr. č. 2**: Model pro 1 000 osob* *Zdroj: vlastní zpracování ASZ*

3. Závěr

Dopady bezdomovectví a nevyhovujícího bydlení se dotýkají veřejných rozpočtů zásadním způsobem, a to jak rozpočtů samospráv, tak i rozpočtu veřejné zprávy. Implementace zákona či podzákonných norem o sociálním bydlení by přinesla zásadní úspory jak obcím, tak státu. Nejvyšším přínosem by byla prevence propadu

do bezdomovectví a setrvání na pracovním trhu, dále pak možnost plného studijního a pracovního potenciálu dětí a mládeže a posílení trendu sanace rodin jako prevence ústavní náhradní rodinné péče. U modelové skupiny tisíce osob bez předchozí zátěže představovaly možné úspory při velmi konzervativním odhadu kolem 250 mil. Kč za jeden rok.

4. Seznam literatury

BAREŠ, P., *Regionální dostupnost sociálních služeb*, 2009. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_302.pdf

BARTÁK, M. (2011). Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem.

ČERNÁ, E., KUBALA, P., RIPKA, Š. (2018) *Pilotní testování rychlého zabydlení rodin s dětmi*. Dostupné z: https://socialnibydleni.org/wp-content/uploads/2018/12/RRH_Zaverecna-evaluacni-zprava_web.pdf

CRISIS (2011) *Homelessness: A silent killer. A research briefing on mortality amongst homeless people*. Dostupné z: https://www.crisis.org.uk/media/237321/crisis_homelessness_a_silent_killer_2011.pdf

DIBLÍKOVÁ S., 2017, *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016*. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/docs/445.pdf, IKSP

DUTKA, J., GLOMBÍKOVÁ, K., ČADA, K., 2019. *Zdraví obyvatel postrádajících standardní bydlení*. Dostupné z: http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/images/soubory/Ostatni/Zdrav%C3%AD_obyvatel_postr%C3%A1daj%C3%ADc%C3%ADch_standardn%C3%AD_bydlen%C3%AD.pdf

GAETZ, S., 2012. *The real cost of homelessness: Can we save money by doing the right thing?* Toronto: Canadian Homelessness Research Network Press

GLUMBÍKOVÁ K., B. GŘUNDĚLOVÁ; I. KANIOVÁ; Z. STANKOVÁ; A., K. LUKEŠOVÁ; M. ŠPILÁČKOVÁ 2017, *Zdraví obyvatel azylových domů 2017*. Dostupné z: https://gallery.mailchimp.com/c482d6cb2eac9ea12beec027f/files/a87c1a11-fa57-4cc8-8fdd-e5e07357dbd0/SAD_OSU_Zdravi_2017.pdf-

HARDEN, B. J. (2002). *Congregate care for infants and toddlers: Shedding new light on an old question*. Infant Mental Health Journal, 23: 476–495.

HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení.* 1996, str. 63. Praha, Naděje, ISBN 80–902292–0–4

HRADECKÝ I. 2007, *Strategie sociální inkluze bezdomovců*, Praha, ISBN 978-80-86451-13-8

HRADECKÝ, I., TĚMÍNOVÁ, M., AMBROŽ, M., RŮŽIČKA, J. (2015). *Návrh a řešení vybraných zdravotně-sociálních aspektů spojených s problematikou bezdomovectví s vazbou na regionální a místní specifika.* [online]. Praha: MPSV. [cit. 2. 7. 2018]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/23621/6_brozura_Socialne_zdravotni_potreby.pdf

JAHODA R., J. GODAROVÁ, 2017, *Odhad nákladů veřejných rozpočtů vynakládaných na jednoho nezaměstnaného z roku 2016*, dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_412.pdf

KERNOVÁ, Věra., 2006 *Podpora zdraví a intervenční aktivity v primární prevenci*. Praha: IPVZ Praha

KLUSÁČEK J., 2018, *Investice do dětí*. Dostupné z: https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/Investice_do_deti_CELA_ZPRAVA_web.pdf
KLUSÁČEK, J., KLAZAR, S. (2019). *První průběžná zjištění z analýzy ekonomických souvislosti přijetí zákona, který řeší bytovou nouzi*. Praha: Platforma pro sociální bydlení, Lumos. Dostupné z: https://socialnibydleni.org/wp-content/uploads/2019/04/Analýza-ekonomických-souvislost%C3%AD-přijet%C3%AD-zákona_pruběžná-zjištěn%C3%AD.pdf
KODYMOVÁ P., DAVIDOVÁ I., 2018, *Domácí násilí bez domova*. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/100482/Pavla_Kodymova-Ivana_Davidova_95-103.pdf?sequence=1&isAllowed=y-
Kolektiv CERGE EI. *Attention Discrimination: Theory and Field Experiments* [online]. Praha, 2013. Dostupné z: https://www.cerge-ei.cz/pdf/wp/Wp499.pdf
KUCHAŘOVÁ V., K. JANUROVÁ, 2016, Velikost a struktura skupin osob bez domova a osob vyloučených z bydlení, dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_419.pdf
KUCHAŘOVÁ V., 2017, *Zpráva o rodině*. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31577/Zprava_o_rodine.pdf
LUX, M., MIKESZOVÁ M., 2017, *Metodika identifikace tržního selhání v oblasti bydlení*. Dostupné z: https://www.mmr.cz/getmedia/9e13284e-de37-4cf1-88eb-aaa56cbd8d36/2-3_Metodika-TSB_komplet.pdf-
MANDYS J., 2007, *HODNOTA ZDRAVÍ U OSOB BEZ DOMOVA*. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/38540/MandysJ_HodnotaZdravi_2007.pdf?sequence=1&isAllowed
MATOUŠEK, R., 2018, *Finanční dopady předčasných odchodů ze vzdělávání pro stát a jednotlivce*. Dostupné z: http://www.socialni-zaclenovani.cz/novy-vyzkum-agentury-pro-socialni-zaclenovani-se-zameril-na-predcasne-odchody-zaku-ze-vzdelavani-v-usteckem-kraji
MEDIAN, 2016 *Stav české rodiny, co ji chrání a ohrožuje, závěrečná zpráva z výzkumu*, Sirius. Dostupné z: https://www.nadacesirius.cz/soubory/zaverecne-zpravy/Zaverecna-zprava-z-vyzkumu-primarni-prevence-ohrozeni-rodiny.pdf
MEDIAN, 2016, *Výzkum chudých*. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A161114_NEH_009_CHUDOBA1_MEDIAN.PDF
MEDIAN, 2018, *Mladí chudí v ČR*, 2018. Dostupné z: http://www.median.eu/cs/mladi-chudi-v-cr-prevenci-je-rodina-vzdelani-a-dostupne-bydleni/
MIHOLOVÁ, ONDRUŠKOVÁ, DOHNAL, 2016, *Ekonomické dopady domácího násilí v oblasti zdraví*. Dostupné z: http://www.profem.cz/shared/clanky/422/EkonomDopadyDN-Zdravi_WEB.pdf-
PROKOP, D. a kol., (2018) *Mladí a chudoba*, Median. Dostupné z: http://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2018/06/chudoba_mladych_TK_v01.pdf
PULKRÁBKOVÁ, 2017, *Výzkum Caritas Cares*. Dostupné z: http://www.charita.cz/res/archive/023/002657.pdf?seek=1517396428
RIPKA, Š., ČERNÁ, E., KUBALA P., 2018, *Pilotní testování rychlého zabydlení rodin s dětmi (Rapid Re-Housing)* Ostravská univerzita. Dostupné z: https://dokumenty.osu.cz/fss/publikace/zaverecna-zprava-zabydleni-rodin.pdf-
SIROVÁTKA T., ŠIMÍKOVÁ I., JAHODA R., GODAROVÁ J, 2015. *Chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice s důrazem na děti a domácnosti vychovávající děti*, VÚPSV, ISBN 978-80-7416-213-8

STEWART, J., WATSON, I., HATCHER, P., Emanuel, S, HOPKINS, R. (2013). *Housing, Health, Safety and Wellbeing*: Occasional Paper Number 1. London: Environmental Health Research Network (EHRNET).

ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B.: 2008 *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. ISBN 978-80-7338-069-4 Institut pro kriminologii a prevenci

ŠUPKOVÁ D., *Zdravotní péče o bezdomovce*, 2007. Dostupné z: https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf

TOPINKA D. (ed.), 2016, *Domácí násilí z perspektivy aplikovaného výzkumu. Základní fakta a výsledky*. Dostupné z: https://docplayer.cz/29749093-Daniel-topinka-ed-domaci-nasili-z-perspektivy-aplikovaneho-vyzkumu-zakladni-fakta-a-vysledky.html-

TRLIFAJOVÁ L., 2018 *Práce jako finanční a existenční riziko*? Dostupné z: http://www.pracevobci.cz/upload/editor/SPOT_pra%CC%81ce%20jako%20finac%CC%8Cni%CC%81%20a%20existenc%CC%8Cni%CC%81%20riziko%209%204%202018.pptx.pdf

VÁGNEROVÁ, M., MAREK, J. CSÉMY, L., 2018, *Bezdomovectví ve středním věku*, Karolinum ISBN: 9788024640549

VESELÝ M., 2018, *Pravidla nebo zásady pro přidělování bytů ve vlastnictví obce*. Dostupné z: http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/images/soubory/Workshopy/Pravidla_pridel_soc_bytu/1_MV_Bytov-pravidla.pdf-

VOP, 2019. *ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC* Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/ZARIZENI/Ustavni_vychova/2019_0110_Zprava_DET_zarizeni_pro_deti_A4_CS_04_web.pdf

VŠETIČKOVÁ, S., ZDĚNEK, M., MOHLNÁR, P. (2017). *Analýza ekonomických dopadů domácího násilí.* Úřad vlády ČR. Praha. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Analyza-ekonomickych-dopadu-DN.pdf

Zapletalová, L., 2017, SROVNÁNÍ NÁKLADŮ NA BYDLENÍ V AZYLOVÝCH DOMECH A V BYTECH SYSTÉMU SOCIÁLNÍHO BYDLENÍ. Dostupné z: http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/images/soubory/Analyzy/Anal%C3%BDza_n%C3%A1klady_AD_versus_SB_

Musí být cesta
k bydlení horor?